

Compact Gids

Dieren en planten in en rond vijver en plas

**INCLUSIEF
MINIPOSTER!**

www.kosmosuitgevers.nl

Dit boekje maakt deel uit van de serie Compact Gidsen.

Hoofdredacteur: Krystyna Mayer

Ontwerp: Alan Marshall

Illustraties: Richard Allen, Dan Cole, David Daly, Szabolcs Kokay & Stephen Message

Concise Pond Wildlife Guide werd voor het eerst gepubliceerd in Groot-Brittannië in 2015 Bloomsbury Publishing Plc, 50 Bedford Square, London WC1B 3DP, www.bloomsbury.com

© 2014 tekst: Nicholas Hammond / Bloomsbury Publishers Plc

© 2014 illustraties: Bloomsbury Publishers Plc

Voor de Nederlandse taal © 2016 Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Deze editie werd gepubliceerd in 2016 in samenwerking met Bloomsbury Publishers Plc.

Vertaling en opmaak: Ger Meesters

Omslag: Scribent.nl

ISBN 978 90 2156 4319

NUR 427

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photocopy, microfilm or any other means without prior written permission from the publisher.

Inhoud

Inleiding	6
Oeverplanten	1 0
Waterplanten	3 0
Russen	3 9
Grassen	4 0
Mossen	4 1
Bomen	4 2
Sponzen	4 6
Poliepen	4 7
Wormen	4 8
Beerdertjes	5 0
Bloedzuigers	5 1
Weekdieren	5 3
Kreeftachtigen	6 0
Insecten	6 6
Spinachtigen	12 6
Vissen	13 1
Amfibieën	13 9
Reptielen	14 9
Vogels	15 1
Zoogdieren	18 0
Register	19 0

Inleiding

Deze compactgids is een eenvoudige determinatiegids voor meer dan 190 soorten planten en dieren die leven in stilstaande wateren, zoals vijvers, poelen en kleine meren in het noorden van Europa. In deze habitats komt een groot aantal soorten voor, dus het boek is selectief, maar het bevat afbeeldingen en beschrijvingen met een goede spreiding van soorten die je waarschijnlijk zult vinden en willen determineren.

Natuurlijke wetlands

Ongeveer de helft van Nederland was ooit bedekt door wetlands en grote delen van de rest van het land waren vooral in de winter ook erg nat. Plassen ontstonden in natuurlijke verlagingen in het landschap, in de uiterwaarden van rivieren en waar bronnen opwelden. Tegenwoordig is, na grootschalige droogleggingen van het platteland voor de landbouw en de menselijke bewoning, slechts een fractie van het land bedekt door wetlands.

Daarnaast zijn er veel beken en rivieren rechtgetrokken, verbreed en verdiept en de natuurlijke meanders die uiteindelijk nieuwe plassen zouden moeten worden, bestaan niet meer. Stuwen beperken de waterstromen ook en voorkomen natuurlijke overstromingen van rivieren en beken.

Natuurlijke plassen en wetlands vormen over het algemeen een mozaiek met poelen van verschillende dieptes en afmetingen, waarvan sommige in de zomer kunnen uitdrogen, maar in de winter met elkaar in verbinding zullen staan. Hierdoor zullen planten en dieren die in het ene gebied uit kunnen drogen zich elders weer kunnen vestigen. Isolatie maakt dit veel minder waarschijnlijk, en een aantal dieren dat afhankelijk is van seizoen-gebonden poelen, zoals kieuwpoot- en pekelkreeftjes, is nu zeldzaam.

Kunstmatige vijvers

Op hetzelfde moment dat het land drastisch werd ontwaterd, werden er poelen aangelegd voor landbouwdoeleinden. Boerderijen en dorpen hadden allemaal poelen voor het drenken van vee en het irrigeren van de gewassen. Er werden reservoirs aangelegd om door water aangedreven molens van water te voorzien. Sommige poelen werden gevuld met vis, terwijl andere werden gebruikt om te zwemmen, varen en schaatsen. Veel van dergelijke poelen zijn inmiddels gedempt, hoewel sommige er nog steeds zijn.

Historisch gezien werd in veel veengebieden turf met de hand gestoken om als brandstof te worden gebruikt. Deze kleinschalige plekken hebben de wetlands niet compleet vernietigd en werden vaak geschikte habitats voor wilde dieren; tegenwoordig wordt turf grootschalig en met mechanische middelen gestoken, waardoor een wetland volledig wordt vernietigd. Hoogveengebieden zijn de thuisbasis voor veel belangrijke vogelsoorten, duizenden zeldzame insecten en een schat aan bijzondere planten, maar er is nog maar een fractie van bijna-natuurlijke hoogveengebieden over, terwijl bijna 95% is beschadigd of verdwenen.

Meer recent zijn er veel vijvers en meren aangelegd ten behoeve van commerciële vakantieparken en op golfbanen. Grind- en zandafgravingen zijn in heel Nederland te vinden, vooral langs de grote rivieren. Kleine, verlaten afgravingen stromen vaak vol water en vormen miniatuur-wetlands. Veel grote afgravingen worden bewust onder water gezet ten behoeve van recreatie en ook als nieuwe natuurgebieden.

Tuinvijvers kwamen op landgoederen al in zwang in de 18e en 19e eeuw. Die van de 20e en 21e eeuw zijn meestal veel kleiner, maar vormen nu ongeveer een vijfde van de ondiepe vijverhabitats in Europa.

Kunstmatige vijvers compenseren het verlies van de natuurlijke vijvers niet volledig, omdat ze vaak dieper zijn, steilere oevers hebben (dieren in en rond de vijver hebben glooiende oevers nodig voor het bereiken en verlaten van het water) en permanent met water zijn gevuld, en omdat ze geïsoleerd zijn van andere wateren.

Bedreigingen voor vijvers

Het kleine formaat en het stilstaande water maken vijvers kwetsbaar voor vervuiling. In agrarische gebieden kunnen beken en sloten die door akkers lopen, voedingsstoffen, slib en pesticiden meevoeren, die vervolgens ophopen in vijvers. Hoewel vijvers hiertegen kunnen worden beschermd door brede stroken langs beken en sloten braak te laten liggen, is de oplossing voor de lange termijn een duurzame landbouw, met een beperkt gebruik van kunstmest en pesticiden, evenals een verlaagde begrazingsdruk.

Ondiepe, tijdelijke vijvers zouden kunnen worden uitgediept om te voorkomen dat ze uitdrogen, of de vegetatie kan worden verwijderd als ze dicht dreigen te groeien, wat uiteindelijk het einde van de planten en de dieren die een vijver hebben gekoloniseerd zou betekenen.

8 Inleiding

Tuinvijvers

Een goede vijver fungeert als een plek waar vogels en zoogdieren kunnen drinken en foerageren, amfibieën zich kunnen voortplanten, foerageren en zonnen en tal van insecten leven of die zij bezoeken. Mits goed gelegen en goed ontworpen zal het er waarschijnlijk wemelen van het leven. De grootte van een tuinvijver is niet zo belangrijk, maar hoe groter de vijver is, hoe beter. Maar zelfs een kleine vijver, slechts een meter breed, kan voldoende zijn voor veel van de functies van een grotere vijver. Algemene regels zijn:

- Een vijver moet ten minste één zijde hebben die geleidelijk afloopt van de rand naar het diepste punt, en een ander deel moet een of twee richels hebben waarop planten kunnen worden geplaatst.
- Hij moet ten minste 75 cm diep zijn op het diepste punt om een toevluchtsoord voor in het water levende dieren in het wild te bieden tijdens extreme weersomstandigheden, met name in de winter.
- Hij dient zo te worden gesitueerd dat hij veel zon krijgt en zo dat er in de herfst geen grote hoeveelheden bladeren van nabij groeiende bomen in vallen. Volkomen overschaduwde en met blad gevulde vijvers hebben zeer weinig leven, omdat het water zuurstofarm wordt.
- Een vijver heeft er voordeel van als hij naast een aantal andere ruige leefgebieden is gelegen, ten minste aan een zijde, zodat de dieren de vijver onder dekking kunnen benaderen en verlaten.
- Er moet een goed aanbod van planten in een vijver zijn, met inbegrip van opgaande waterplanten als pijlkruid, zuurstofplanten als waterranonkel en drijvende planten als waterlelies. Een mix van zulke planten helpt om het water zuurstofrijk te houden, biedt schaduwen tegen de zon, biedt ongewervelde dieren dekking tegen roofdieren, en structuren voor dieren als libellen en waterjuffers om op uit te sluipen.
- Het is mogelijk dat insecten en vissen naast elkaar kunnen leven in een vijver, maar het aantal insecten zal laag worden gehouden. Als je vissen in je tuin wilt, houd die dan in een aparte vijver.

Dit boek is een determinatiegids, dus je vindt er niet in hoe je daadwerkelijk een vijver kunt aanleggen. Raadpleeg daartoe een van de vele handboeken en websites die er over dit onderwerp bestaan.

Lepelaars (*Platalea leucorodia*)

Deze spectaculaire witte watervogels voeden zich met weekdieren door water met elegante zijdelingse kopbewegingen te zeven. Ze broeden langs rietvelden. Ze overwinteren in West-Europa en Afrika. Het gaat goed met de lepelaars en ze broeden sinds enkele jaren ook in Groot-Brittannië en Denemarken. Ze zijn te vinden op veel locaties langs de kust in het westen en noorden van Nederland, met name in de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Delta en op de Waddeneilanden.

Waterzuring

Rumex hydrolapathum

GROOTE EN BESCHRIJVING Rijk vertakte vaste plant tot 2 m hoog.

De bladeren zijn 80 cm of langer, taai en smal-ovaal in omtrek. Lichtgroene bloemen staan in hoge dichte aren.

BLOEIJD Juli-september.

HABITAT EN VERSPREIDING Waterrijke gebieden, groeit meestal langs meren en rivieren en soms geworteld in ondiepe en modderige oevers. Lokaal algemeen in geschikte habitats in laaggelegen delen in Europa.

Echte koekoeksbloem

Lychnis flos-cuculi

GROOTTE EN BESCHRIJVING

Onderscheidende opgaande vaste plant tot 80 cm hoog. Stengels zijn ruw en soms vertakt. Stengelbladeren zijn smal, ruw, grasachtig, ongesteeld en staan in tegenoverstaande paren. De grondbladeren zijn gesteeld en langwerpig. De bloemen zijn rozerood en onregelmatig, elk met vijf kroonbladen die zijn onderverdeeld in vier lobben.

BLOEITIJD Mei-augustus.

HABITAT EN VERSPREIDING Vochtige plaatsen, zoals vennen, uiterwaarden en open plekken in bossen. Wijdverspreid en lokaal algemeen in Europa; minder in het zuiden. Is afgenomen als gevolg van ontwatering.

Slaapslakje

Aplexa hypnorum

GROOTTE EN BESCHRIJVING Schelpenlengte 1,3 cm. De doorschijnende, lichtbruine, dunne en glanzende schelp is linksgewonden en langwerpig met een smalle opening. Zachte delen zijn zwart of donkergrijs, contrasterend met de schelp.

HABITAT EN VERSPREIDING Vijvers en sloten, met name als die periodiek uitdrogen, in Noord- en Midden-Europa.

VOEDSEL EN GEWOONTEN Voedt zich met afval. Volwassen slakken sterven als een tijdelijke vijver uitdroogt, maar de eitjes zijn zeer goed bestand tegen uitdrogen.

Gewone hoornschaal

Sphaerium corneum

GROOTTE EN BESCHRIJVING Lengte tot 1,1 cm. Zeer kleine zoetwaterschelp. Kleine, ronde, glanzend geelbruine schelp. Verschillende soorten in Europa; dit is een van de grootste.

HABITAT EN VERSPREIDING Vaak in vijvers en beken. Wijdverspreid in Noord- en Midden-Europa, waaronder Nederland en België.

VOEDSEL EN GEWOONTEN Leeft van zwevende voedseldeeltjes die hij uit het water filtert en weer uitstoot door middel van twee sifons. Jonge individuen kunnen snel in de vegetatie klimmen, terwijl oudere zich meestal ingraven in modder of zand op de bodem. Hermafrodit, produceert ongeveer zes volledig ontwikkelde jongen per keer. Levensduur ongeveer drie jaar.

Waterhoen

Gallinula chloropus

Lengte 30 cm. Onderscheidend leigrijs verenkleed, donkerbruine vleugels, witte onderstaartdekveren, rode snavel met gele punt en groene poten. Wipt tijdens lopen met staart. Juveniel is bruin. Roep onder meer een luid, metalig 'krrek' en 'kittik'. Leeft bij vijvers, rivieren, kanalen, meren en moerasen in heel Europa. Voedt zich met zaden, insecten, weekdieren, bladeren en aas. Nest is een omvangrijke heuvel van vegetatie op het water.

Juveniel

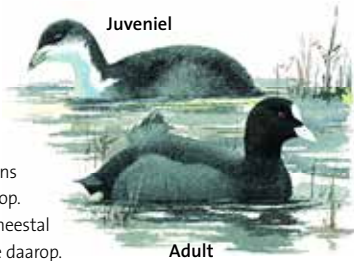
Adult

Meerkoet

Fulica atra

Lengte 38 cm. Voornamelijk zwarte watervogel met een zwarte snavel en wit voorhoofdsschild, groenachtige poten en een bolle rug. Kuikens zijn zwart met een pluizige kop. Juveniel is grijsachtig. Roep meestal een luid 'kowk' of een variatie daarop.

Leeft bij stilstaand en langzaam stromend zoetwater. Duikt voor voedsel, voornamelijk waterplanten. Vaak in groepen, vooral buiten het broedseizoen. Vereist oevervegetatie om in te nestelen. Twistziek; vecht op het water met gebruik van de grote voeten, vooral tijdens het broedseizoen.

Juveniel

Adult

Kievit

Vanellus vanellus

Juveniel

Adult,
mannetje,
zomer

GROOTTE EN

BESCHRIJVING Lengte

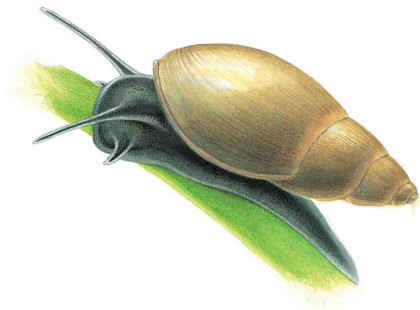
30 cm. Donkere, glanzende, metalig groene bovendelen, wit vanonder met een beige onderstaart en een lange piekerige kuif. Keel zwart in het broedseizoen. Juveniel met korte kuif. Losse, zwierige en breedvleugelige vlucht. Tuimelende baltsvlucht door mannetjes in het voorjaar.

GELUID Roept 'kie-wit'.

HABITAT EN VERSPREIDING Akkers, graslanden, heidevelden en moerassen; ook langs kusten in de winter. Overwintert in Zuid- en West-Europa.

VOEDSEL EN GEWOONTEN Dieet omvat insecten, wormen en weekdieren, met enig plantaardig materiaal. Nestelt op de grond.

VOEDSEL EN GEWOONTEN Dieet omvat insecten, wormen en weekdieren, met enig plantaardig materiaal. Nestelt op de grond.

- Prachtige, natuurgetrouwe tekeningen van meer dan 180 soorten
- Belangrijkste informatie over kenmerken, verspreiding en leefomgeving
- Met unieke miniposter: in één oogopslag de kenmerkende verschillen
- Met duurzame kunststof omslag

Gemaakt in samenwerking met Natuurpunt – www.natuurpunt.be

9 789021 564319

www.kosmosuitgevers.nl

KOSMOS

NUR 430

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen